

la part de la Yla un barragà, e que metessen la *lanterna* en la popa, e que'l drap, que cobrís de la part de la montanya la *lentera*, e que la veuria l'estol; e --- estan ayxí vim *lanternes* en vaists, e en galees algunes, e coneguem que-ns havien vists e que venia l'estol», 5
Jaume I (Cròn., § 57, Ag., 91, 92).

Així mateix en Fra Antelm Turmeda, en documents de 1430, 1467 (diccionari Aguiló) etc.; «lampa: com *lanterna*» (per distingir del verb lampa = llamega), *Dic. de Rims*, Jacme Marc, lín. 7115; «la *lanterna*: 10
lanterna ---», JnEsteve (*LiEleg.*, k-3-a); cal tenir en quarantena la lliçò publicada en els *Sermons* de StVicentF: «la fe christiana és axí com una candela encesa, que --- si la meteu dins una *linterna* ---, que no-y haja degun forat per hon pugue respirar, amar- 15
tar-s'a» (I, 71.26); en suspecta coincidència amb la *i* de la forma castellana, variant de la qual no consten altres testimonis en textos no acastellanats.¹

La resta de la documentació rom., i fins la majoria de la medieval i clàssica castellana, han mantingut la 20
forma llatina en LA-: port. i it. *lanterna*, fr. *lanterne* etc. (si bé amb excepcions dialectals quasi pertot, veg. *DCEC/DECH*, LINTERNÀ). Segons Careta (s. v. *far*) s'havia usat *lanterna* com a nom del far del port de Barcelona (cf. Maldà, infra, i *AlcM*, § 1c, jo ja sempre n'he sentit dir *la fàròla*, tant aquell com el del Llobregat). Cf. encara *BDC* iv, 114; xix, 157; xx, 272.

En llatí clàssic el mot té la forma LANTÈRNA, constant almenys en els millors manuscrits, de manera que la variant *laterna* de mss. més tardans, no està ben 30
comprovada fins a Priscia (S. vi d.C.): Heraeus (*ALLG* xiv, 409); Balcke (*BbZRPb.* xxxix, 15n.); és una variant alterada per etimologia popular (*latere* 'ser intern, estar recobert, amagat') més que no per dissimilació (que no es produeix en aquestes condi- 35
cions fonètiques, a desgrat de Juret, *Phon. Lat., Initiation, Méthodes*, p. 33), però l'etimologia real del mot llatí no era per aquest costat sinó del grec *λαμπτήρ* 'antorxa'.

DERIV.: *Llanternada* 'esclat de llum que enlluerna': 40
«quan en sa reculada li apar que l'ona minva, / puja, a sos peus a veure caragolar lo llamp, / e illuminant lo cahos, un punt, sa *llanternada*, / se veu sobre un mont d'aygua, prop dels núvols, penjat / ---», *Ath.*, original de 1867 (vi, 62a, molt canviat en l'*Ath.* de 45
1877). *Llanternejar*. *Llanterner* 'el qui porta la llanterna en una ronda': «bergant al Grau / te poràs fer, / o *lanterner* / de cap-de-guayta / ---», JRoig (*Spill*, v. 881).

Llanterner: *laternarius*, Onofre Pou (*TbPu.*, 163). 50
Antiquat en el Princ. s'ha mantingut ben viu com a nom d'ofici en les regions del Migdia, en lloc del que en les comarques s'anomena *launer* (Maresme, Pallars etc.), i a Bna. i alguna altra ciutat, amb el gallicisme *lampista*, mots que recobreixen alhora el concepte del qui s'ocupa de les aigües i el dels llums: així a Mallorca (*BDLC* xii, 212); a les comarques vabrianes de Migjorn tant s'aplica al «qui adoba tuberies, conduccions d'aigua etc.» com al qui fa objectes de llauna (EValor, Castalla, c. 1950), mentre que a 60

València només és això últim (i allò es diu *fontaner*, J. G. M.).

Llanterneria, País Valencià. *Llanterneta*. *Llanternó* 'edícul, amb vidrieres, al cim d'una cúpula, per donar-li claror': en edificis ciutadans o religiosos: «la capella --- ab son crucero i *llanternó* al mig», o en fars: «la dita *llanterna* és obra nova, de poc temps, tota de pedra picada, ab un *llanternó* dalt y farols dintre per 5
guia dels navegants de nit», B. de Maldà (*Coll. B.* V., 180; *Excursions*, p. 4); *BDC* xx, 272; teixits *BDC* iv, 114. *Llanternós*.

¹ Encara que el castellanisme *linterna* ha tingut bastanta difusió, *lantèrno* és la forma més usada a tot el Princ., fins i tot a l'extrem O., car en imitar el cast. *linternazo* a Benasc en fan *llantarnasso* 'cop de pal' (Ferraz, p. 71).

LLANTIA, primerament *lantea*, d'una variant *LANTÀDA, que degué sorgir en el romànic primitiu com alteració del ll. *LAMPAS*, -ADIS, id., 'un llum, un llumener', sota la influència del ll. LANTERNA 'llanterna'; base llatina que donà també *lanteza* en llengüadocia antic; el ll. *LAMPAS*, en acusatiu *LAMPADA*, s'havia pres del gr. *λάμπας*, acus. *λάμπαδα*, 'una antorxa', 'un llum', derivat de *λάμπω* 'jo respelndeixo'. □ 1.ª doc.: *lantea*, 1260; *lantia*, 1369.

Lantea ja està documentat entre els objectes de l'esglesiola de Vallferosa, en el Cardener, en l'any 1260 (MiretS, *TemplH.*, 359, n. 2); «co-l prebost d'una ciutat tolués al bisbe un camp --- lo bisbe se posà a oració, e totes les *lanteas* de la esgleya é'l trencà dién: assí no s'encendrà lum entró que N. Senyor se venge del seu enemic ---», *VidesR*, 9r2 (*LleuresC*, 339, 356, = *AiLC* III, 206); «Dehia l'amic: —Si vosaltres, amadors, volets foc, venits a mon cor e encenets vostres *lantees*; e si volets aygua, venits als meus ulls, qui decorren de làgremes», Llull (*Amic e Amat*, *Blanq.*, *NCl.* III, 49.28).

En les *Vides de Sants Rosselloneses* hi ha així mateix formes més dialectals; amb la ð encara representada per -s-: «Senta Martha amonestà --- que estessen ab lums costa ela --- entró a la sua mort --- e mantement ela vesec la sua sor que venia as-ela, e portava a la mà una fa<1>la ardent, e encès los ciris e les *lanteses* que eren mortes per vent»; «encès una candela a la *làmpesa*» en el ms. principal (però *lãntera* amb rotacisme de -z- en el ms. B), 151v2, 163v1 (més cites d'aquestes diverses formes en el gloss., vol. I, p. 149, i p. 150). Encara «que-y sia tenguda una *lanteza*, que-y crem contínuament de nit e de dia», en un doc. de 1386 (mal llegit *lancesa* en *Rev. de Girona*, 1887, 35).

L'especialització en les *llanties* d'església, i culte religiós, ha estat cosa progressiva, mai completa, car *llantia* és el nom cabdal català de l'aparell de fer llum, del llumener, per excel·lència; però tanmateix aquella especialització ja es comença de marcar des dels orígens literaris: «duas *lanteas* d'argent que penyan en la cape<1>la», doc. de Corbins de 1299 (*BABL* vi, 70). *Lantea* és també la forma que figura en les glosses de